

Погорецький М. А.
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Старенький О. С.,
кандидат юридичних наук,
юрисконсульт ТОВ «Торговий Дім
«Агрохімхолдинг»

ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

У статті на підставі результатів проведеного аналізу положень чинного Кримінального процесуального кодексу України, інших норм чинного законодавства України та матеріалів правозастосовної практики розглянуто проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів та надано науково-обґрунтовані пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: народний депутат, доказ, кримінальне провадження, притягнення до кримінальної відповідальності, депутатська недоторканність.

В статті на основаних результатів проведеного аналізу положень діючого Уголовного процесуального кодексу України, інших норм діючого законодавства України та матеріалів правоприменительной практики розглянуті проблемні вопросы здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів та представлено науково-обґрунтовані пропозиції щодо їх вирішення.

Ключевые слова: народний депутат, доказательства, уголовное производство, привлечение к уголовной ответственности, депутатская неприкосновенность.

Одним із пріоритетних завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 чинного Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [1], є забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, а також застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

Для забезпечення реалізації цих завдань вітчизняний законодавець передбачив у чинному КПК України загальний порядок здійснення кримінального провадження та особливий порядок здійснення кримінального провадження відносно окремих категорій осіб, які наділені у силу свого процесуального статусу відповідним імунітетом, котрий захищає їх від можливого незаконного тиску та перешкоджанню здійснення професійної діяльності. До таких осіб відносяться народні депутати України; судді Конституційного Суду України, професійні судді, присяжні та народні засідателі на час здійснення ними правосуддя; кандидат у Президенти України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Голови, інші члени Рахункової палати; депутати місцевої ради; адвокат; Генеральний прокурор України, його заступник, прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директор та працівники Національного антикорупційного бюро України, члени Національного агентства з питань запобігання корупції.

Особливої уваги у цьому контексті, з огляду на останні події в нашій державі, пов'язані з притягненням народних депутатів до кримінальної відповідальності [2; 3; 4], потребує дослідження питання здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів, оскільки результати проведеного нами аналізу положень чинного КПК України, інших норм чинного законодавства України та матеріалів правозастосовної практики вказують на те, що законо-

давчо визначена процедура отримання згоди Верховної ради України (ВРУ) на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності, а також процесуальний порядок здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів містить низку суттєвих недоліків, наявність яких не забезпечує належної реалізації уповноваженими суб'єктами кримінального процесу завдань кримінального провадження.

Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів були предметом наукових досліджень вітчизняних правників С. С. Аскерова, І. В. Бабія, В. Д. Берназа, В. Г. Гончаренка, В. О. Гринюка, Ю. М. Грошевого, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. В. Молдована, В. Т. Нора, Г. М. Омеляненко, В. О. Попелюшка, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, С. І. Щериці, В. П. Шибіко та інших, проте більшість із них в умовах дії чинного КПК України не розглядалися.

З огляду на вищенаведене, дослідження проблемних питань здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів за чинним КПК України та надання науково-обґрунтованих пропозицій щодо їх вирішення, є метою цієї статті.

Відповідно до ч. 1 ст. 80 Конституції України [5] та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» [6] народним депутатам гарантується депутатська недоторканність.

Конституційний Суд України (КСУ) у своєму рішенні від 26 червня 2003 р. № 12-рп/2003 щодо офіційного тлумачення положень ч. ч. 1, 3 ст. 80 Конституції України, ч. 1 ст. 26, ч. ч. 1, 2, 3 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-ХІІ та за конституційним поданням МВС про офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності), надаючи тлумачення приписів ч. 1 ст. 80 Конституції України

та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України», роз'яснив, що депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод (абз. 3 п. 5) [7].

Стосовно зазначеного рішення суддя КСУ В. Д. Вознюк висловив окрему думку та зазначив, що закріплений у статті 80 Конституції України інститут депутатської недоторканності є важливою конституційною гарантією, що захищає народного депутата України від незаконного переслідування, забезпечує самостійне і незалежне виконання депутатських обов'язків. За своїм призначенням ця гарантія є вищою порівняно із загальними конституційними гарантіями недоторканності особи (ст.ст. 28, 29, 30, 31, 32 та інші статті Конституції України). Як конституційна гарантія депутатська недоторканність має своєю метою захист народного депутата України виключно як посадової особи.

Народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення депутатських повноважень (ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України»), зокрема з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії і до моменту припинення повноважень народного депутата України.

Положеннями ч. 3 ст. 80 Конституції України та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» передбачено, що народні депутати України не можуть бути без згоди ВР притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані. Анало-

гічна норма закріплена й у главі 37 КПК України. Так, зокрема ч. 2 ст. 482 КПК України визначено, що притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, його затримання або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту не може бути здійснено без згоди ВРУ.

Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, обов'язковою умовою повідомлення про підозру народному депутату України є отримання згоди ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Главою 35 Регламенту ВРУ, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI (Регламент) [8], встановлено порядок розгляду питань про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата України. Розглянемо більш детально відповідні положення.

Згідно з ч. 2 ст. 218 Регламенту подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата ініціюється відповідно прокурором і судовими органами. При цьому щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання. Подання щодо народного депутата повинно бути підтримано і внесено до ВРУ Генеральним прокурором України (в.о. Генерального прокурора України).

Подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата повинно бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України (ч. 3 ст. 218 Регламенту).

Виходячи з аналізу вищенаведених положень, можемо зробити висновок, що вітчизняний законодавець у ч. 3 ст. 218 Регламенту визначив конкретні вимоги, яким має відповідати подання Генерального прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України:

1) подання повинно бути вмотивованим, тобто відображати суспільну небезпечність діяння відповідної особи, розкривати мотиви направлення такого подання до парламенту України для отримання його згоди на притягнення відповідної особи до кримінальної відповідальності, її затримання чи арешту тощо;

2) подання повинно бути достатнім, тобто вичерпно описувати конкретні обставини та факти, які уможливають одержання згоди ВРУ щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту її;

3) подання повинно містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України, що вказує на неможливість направлення подань без наведення в них конкретних фактів, які з високим ступенем очевидності підтверджують вчинення таких діянь саме цією особою [9, с. 559].

Згідно з ч. 4 ст. 218 Регламенту подання, що не відповідає вищенаведеним вимогам, Голова ВРУ повертає відповідно Генеральному прокуророві України (в.о. Генерального прокурора України), про що повідомляє ВРУ на найближчому пленарному засіданні ВРУ.

Голова ВРУ пропонує народному депутату, щодо якого внесено подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт, подати протягом п'яти днів письмові пояснення комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, і доручає зазначеному комітету надати висновок щодо подання про надання згоди на притягнення до кримі-

нальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата згідно із законом (ст. 219 Регламенту).

Комітет, якому доручено надати висновок щодо питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт, відповідно до закону визначає достатність, законність і обґрунтованість подання, законність одержання доказів, зазначених у поданні, і встановлює наявність відповідних скарг. Підготовку цього питання комітет здійснює у терміновому порядку, але в строк не більш як 20 днів. На засідання комітету запрошується особа, щодо якої внесено подання. Відсутність зазначеної запрошеної особи на засіданні відповідного комітету без поважних причин не є перешкодою для розгляду питання і прийняття рішення комітетом (ч. 1 ст. 220 Регламенту).

У разі відсутності достатніх доказів щодо обґрунтування подання Голова ВРУ має право повернути його разом із вмотивованим висновком комітету відповідно Генеральному прокуророві України (в.о. Генерального прокурора України) з пропозицією подати додаткові обґрунтування. У такому випадку комітет зупиняє перевірку, про що повідомляється Голова ВРУ, який інформує про це ВРУ (ч. 4 ст. 220 Регламенту).

Відповідно до ст. 221 Регламенту ВРУ розглядає на пленарному засіданні внесені подання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата, у визначений нею день, але не пізніше семи днів з дня подання відповідного висновку комітетом (ч. 1). Розгляд питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт починається з інформації головуючого на пленарному засіданні ВРУ про подання, що надійшло, проведену роботу щодо підготовки висновку комітету, до предмета відання якого належить підготовка висновку щодо внесеного подання (ч. 2). Висновок комітету оголошує його голова

або визначений комітетом представник комітету (ч. 5).

Головуючий на пленарному засіданні відповідно до подання ставить на головування питання про надання згоди на: 1) притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата; 2) затримання народного депутата; 3) арешт народного депутата (п. 7).

Рішення про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт ВРУ приймає відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, яке оформляється постановою ВРУ. При цьому рішення ВРУ про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт не переглядаються, крім випадку виявлення обставин, що не були відомі ВРУ під час розгляду відповідного подання (п. 8).

Виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що Генеральний прокурор України (в.о. Генерального прокурора України) у своєму поданні про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України повинен чітко зазначити у вчиненні якого саме кримінального правопорушення підозрюється народний депутат України, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється народний депутат України, із зазначенням статті (частини статті) КК України, зміст підозри, належним чином обґрунтувати й довести факт вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення, навести допустимі, належні та достатні докази, що підтверджують факти й обставини вчиненого народним депутатом України кримінального правопорушення.

Якщо за результатами перевірки Регламентним комітетом ВРУ фактів та обставин, викладених у поданні Генерального прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, буде встановлено, що

подання є недостатньо обґрунтованим чи вмотивованим, відповідні факти та обставини вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення не будуть підтвержені допустимими, належними та достатніми доказами або ж буде встановлено, що дії народного депутата України містять ознаки іншого кримінального правопорушення чи підпадають під ознаки іншої частини статті КК України, то у такому випадку народний депутат України не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за тією статтею чи частиною статті КК України, що була вказана Генеральним прокурором України (в.о. Генерального прокурора України) у поданні про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності. У цьому разі Голова ВРУ має право повернути Генеральному прокурору України (в.о. Генерального прокурора України) відповідне подання і повідомити про це ВРУ на найближчому пленарному засіданні.

У випадку надання згоди ВРУ на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності йому може бути повідомлено про підозру лише у вчиненні тих кримінальних правопорушень, що були зазначені у поданні Генерального прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності.

Глава 22 КПК України встановлює загальний порядок, підстави повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Особливості повідомлення про підозру народним депутатам України передбачені главою 37 КПК України, зокрема п. 2 ч. 1 ст. 482, в якому зазначено, що письмове повідомлення про підозру здійснюється народному депутату України Генеральним прокурором України або виконувачем обов'язків Генерального прокурора України (п. 2 ч. 1).

Натомість, ані положення ст. 481, ані інших статей глави 37 чи глави 22 КПК

України не визначають строк, протягом якого Генеральний прокурор України (в.о. Генерального прокурора України) повинен повідомити про підозру народному депутату України після отримання згоди ВРУ на притягнення його до кримінальної відповідальності.

У цьому випадку, насамперед, потрібно керуватися приписами ч. 6 ст. 9 КПК України, відповідно до яких, у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України.

Однією з таких засад кримінального провадження є розумність строків, правове регулювання якої визначено ст. 28 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Окрім цього, необхідно враховувати також загальні положення повідомлення особі про підозру, що передбачені главою 22 КПК України.

Відповідно до ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку не-

можливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 278 КПК України).

Згідно зі ст. 277 КПК України письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням із прокурором. Повідомлення має містити такі відомості: 1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; 2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру; 3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; 4) зміст підозри; 5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; б) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; 7) права підозрюваного; 8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення.

При цьому, як вже нами було зазначено, подання Генерального прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата повинно бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечною діянням, визначеного КК України.

Таким чином, можемо зробити висновки, що зміст подання Генерального прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності фактично є аналогічним змісту повідомлення про підозру народному депутату України. Подання Генерального

прокурора України (в.о. Генерального прокурора України) про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, як і повідомлення про підозру народному депутату України, повинні обґрунтуватися лише достатніми доказами, що свідчать й підтверджують факти та обставини вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення. При цьому повідомлення про підозру народному депутату України повинно бути обґрунтовано таким ж достатніми доказами, як і подання Генерального прокурора України про надання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Враховуючи те, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором (ч. 1 ст. 278 КПК України), а у випадку затримання особи – не пізніше двадцяти 24-х з моменту її затримання (ч. 2 ст. 278 КПК України), при цьому обов'язковою передумовою вручення Генеральним прокурором України (в.о. Генерального прокурора України) повідомлення про підозру народному депутату України є отримання згоди ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 482 Кримінального процесуального кодексу України), то можемо дійти висновку, якщо ВРУ надано згоду на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, то Генеральний прокурор України (в.о. Генерального прокурора України) повинен негайно у цей же день не пізніше 24-х годин скласти та вручити народному депутату України повідомлення про підозру, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень (направлення поштою, електронною поштою, факсимільним зв'язком тощо).

При цьому, доцільно зауважити, що народний депутат України може набути процесуального статусу підозрюваного у відповідному кримінальному про-

вадженні виключно у разі настання двох таких послідовних умов: 1) надання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності; 2) письмового повідомлення про підозру народному депутату України Генеральним прокурором України (в.о. Генерального прокурора України) у встановлений строк. Після здійснення таких дій народний депутат України набуває процесуального статусу підозрюваного.

Якщо ж ВРУ прийнято рішення про притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, водночас Генеральним прокурором України (в.о. Генерального прокурора України) у той же день після спливу 24-х годин з моменту надання ВРУ згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності не було повідомлено народному депутату України про підозру чи не вжито всіх необхідних заходів для повідомлення про підозру у спосіб, передбачений КПК України, то в цьому разі таке повідомлення про підозру народному депутату України є незаконним. Відповідно, народний депутат України не набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні й залишається в статусі свідка.

Слід зазначити, що неповідомлення народному депутату України про підозру, протягом відповідного строку, після надання згоди Верховною Радою України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності є істотним порушенням права на захист підозрюваного, яке гарантоване ст. 63 Конституції України, ст. 20 КПК України та ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод». У такому разі народний депутат України позбавлений ефективних можливостей на залучення захисника до кримінального провадження для забезпечення захисту його прав, свободи та законних інтересів.

Розглядаючи проблемні питання здійснення кримінального провадження

ня щодо народних депутатів, доцільно зупинитися на питанні проведення відносно народних депутатів відповідних процесуальних дій: затримання, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ч. 3 ст. 482 КПК України обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі, якщо ВРУ надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Виходячи з вищенаведеного можемо зробити висновок, що для затримання народного депутата чи проведення відносно нього відповідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій необхідно отримати згоду ВРУ на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності. Якщо народного депутата було затримано чи відносно нього були проведені відповідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії (наприклад, обшук житла, аудіо-, відео-контроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, контроль за вчиненням злочину) без отримання попередньої згоди ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, то це може призвести до настання відповідних негативних правових наслідків, які будуть залежати від конкретних обставин кримінального провадження та незаконних дій, що були вчинені слідчим, прокурором або співробітником оперативного підрозділу відносно народного депутата України. У цілому такі негативні наслідки можна поділити на дві групи:

Для конкретного кримінального провадження – визнання рішень про прове-

дення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відносно народного депутата України, незаконними, а доказів, отриманих у результаті їх проведення, – недопустимими (ст. 87 КПК України).

2. Для осіб, що вчинили такі незаконні дії, – притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 351 (Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради), ст. 371 (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) КК України.

При цьому слід звернути увагу на те, що положення ч. 3 ст. 482 КПК України застосовуються виключено у тих випадках, коли стороні обвинувачення достовірно відомо, що суб'єктом вчинення злочину є народний депутат України. Водночас на практиці може виникнути ситуація, коли слідчий, прокурор здійснюють розслідування відповідного кримінального правопорушення, наприклад, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, водночас особу, яка буде одержувати неправомірну вигоди ще не було встановлено. Відповідно у такому випадку слідчий, прокурор у порядку, передбаченому главою 21 КПК України, одержують від слідчого судді дозвіл на проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відео-контроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо) чи приймають рішення про проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту для документування факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. За результатами проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій стороною обвинувачення отримуються фактичні дані, що свідчать про факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди та під час затримання встановлюється, що суб'єктом одержання неправомірної вигоди є народний депутат

України. У цьому разі проведені стороною обвинувачення негласні слідчі (розшукові) дії будуть визнаватися законним і такими, що не суперечать положенням ч. 3 ст. 482 КПК України, адже стороні обвинувачення не було достовірно відомо, що суб'єктом одержання неправомірної вигоди буде народний депутат України й відповідний факт був лише встановлений під час провадження відповідних негласних слідчих (розшукових) дій. А, отже, результати цих негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані як докази для доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, але після того, як ВРУ надасть згоду на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

В цілому, на наш погляд, передбачена ч. 3 ст. 482 КПК України та Регламентом процедура отримання згоди ВРУ на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності є занадто складною та не зовсім ефективною під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливо це стосується тих випадків, коли народним депутатом України вчиняється чи планується вчити корупційний злочин, наприклад, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Як правило, у кримінальних провадженнях цієї категорії злочинці затримуються на місці вчинення злочину, а їхня злочинна діяльність документується під час проведення оперативними підрозділами такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту. Водночас, якщо суб'єктом вчинення злочину буде народний депутат України, то в такому випадку для документування факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди та затримання його на «гарячому» необхідно отримати попередню згоду ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності. Відповідно факт проведення негласної

слідчої (розшукової) дії та необхідність затримання народного депутата стане відомим членам регламентного комітету та самому народному депутату, відносно якого планувалося провести відповідні процесуальні дії. При цьому, за той час, котрий ВРУ витратить на розгляд подання Генерального прокурора України про отримання згоди на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, відповідний народний депутат встигне вжити всіх необхідних заходів для знищення слідів своєї злочинної діяльності. А тому планувати чи проводити відносно цього народного депутата України відповідну негласну слідчу (розшукову) дію чи затримати його на місці вчинення злочину стане взагалі неможливим. Таким чином, можемо зробити висновок, що передбачена чинним законодавством України процедура одержання дозволу на проведення відносно народного депутата України відповідних процесуальних дій є досить неефективною. Її положення суперечать самій сутності як інституту затримання, так й інституту негласних слідчих (розшукових) дій, якому притаманна ознака прихованості фактів й методів проведення.

Окремі правники з цього приводу також зазначають, що надання права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народного депутата України винятково після отримання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності нівелює як створення НАБУ, так і мету проведення негласних заходів. Положення законодавства засвідчують лише те, що на практиці встановити в діях народного депутата України наявність складу злочину як підстави кримінальної відповідальності, довести винуватість і притягнути до відповідальності фактично неможливо, адже повноваження слідчих і прокурорів для встановлення факту вчинення народним депутатом кримінального правопорушення є дуже обмеженими [10, с. 207].

На нашу думку, для забезпечення ефективності здійснення кримінального

провадження щодо народних депутатів України, необхідно концептуально спростити законодавчу процедуру одержання дозволу ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Слід звернути увагу на те, що Венеціанська комісія у своєму висновку щодо проекту Закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів від 19–20 червня 2015 р. зазначила, що часто нові демократичні країни найбільше піддаються політичній корупції, а зловживання недоторканністю може загрожувати демократії. Парадокс депутатської недоторканності полягає у тому, що вона «може як сприяти демократичному розвитку, так і підривати його». Таким чином, недоторканність може перешкоджати боротьбі з корупцією у тих же державах, до яких все ще може мати відношення аргумент про загрози [11].

У цьому контексті доцільно зазначити, що статистичні дані міжнародного дослідження Ernst & Young, яке проведено на початку 2017 р. з питань ризиків шахрайств у Європі, на Близькому Сході, в Індії та Африці, вказують на те, що Україна за два роки піднялася з сьомого на перше місце в рейтингу корупції [12]. У світовому Індексі сприйняття корупції за 2016 р., що базується на незалежних опитуваннях, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, у тому числі Світового банку, Freedom House, World Economic Forum тощо, Україна отримала 29 балів зі 100 можливих, посівши і розділивши 131 місце зі 176 країн разом із Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном [13].

Варто зауважити, що у більшості розвинутих демократичних країнах народних депутатів (членів парламенту) можливо притягнути до кримінальної відповідальності без отримання попередньої згоди парламенту у випадку затримання їх на місці вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Відповідне положення передбачене у ст. 59

Конституції Бельгії [14], ч. 2 ст. 102 Конституції Білорусії [15], ст. 70 Конституції Болгарії [17], ст. 62 Конституції Греції [17], ч. 3 ст. 16 Конституції Ірландії [18], ч. 4 ст. 52 Конституції Казахстану [19], ст. 46 Конституції Німеччини [20], ст. 89 Конституції Португалії [21], ст. 103 Конституції Сербії [22], ст. 83 Конституції Словенії [23], ст. 26 Конституції Франції [24], ст. 75 Конституції Хорватії [25], § 8 глави 4 Конституції Швеції [26] та ін.

Таким чином, зважаючи на рекомендації Венеціанської комісії та критично оцінюючи сучасний рівень корупції в Україні, а також враховуючи передовий досвід розвинутих демократичних країн, на наш погляд, потрібно суттєво обмежити недоторканність народних депутатів України. У зв'язку з цим ми пропонуємо положення ч. 3 ст. 482 КПК України та ч. 2 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» викласти у такій редакції: «Обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускається лише в разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, за винятком випадків затримання народного депутата України під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину або одразу після його вчинення, якщо іншими способами одержати фактичні дані неможливо».

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що передбачена чинним КПК України, Законом України «Про статус народного депутата України» та Регламентом ВРУ, затвердженим Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», процедура одержання згоди

ВРУ на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності та здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів є досить громіздкою. Вона містить низку суттєвих недоліків, наявність яких не забезпечує належної реалізації уповноваженими суб'єктами сторони обвинувачення

завдань кримінального провадження й потребує змін та доповнень з урахуванням висловлених нами пропозицій. Це сприятиме підвищенню ефективності здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів України та виконанню його завдань, передбачених ст. 2 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 474.
2. Регламентний комітет ВР підтримав подання прокуратури на притягнення депутата Мельничука до кримінальної відповідальності // Офіційний сайт 5 каналу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/pytannia-areshtu-ta-zatrymannia-nardepa-melnychuka-vyrishuvatyme-spiker-parlamentu-82192.html>.
3. Верховна Рада дала згоду на арешт народного депутата Мосійчука // Офіційний сайт Радіо Свобода: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27254088.html>.
4. Верховна Рада надала згоду на притягнення до відповідальності та арешт Онищенка // Офіційний сайт Глобал аналітик: <http://www.global-analytik.com/noviny/vru-nadala-zgodu-na-prityagnennya-do-vid>.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
6. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/2790-12>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційного тлумачення положень ч. ч. 1, 3 ст. 80 Конституції України, ч. 1 ст. 26, ч. ч. 1, 2, 3 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII та за конституційним поданням МВС про офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 № 12-рп/2003: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>.
8. Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
9. *Лінецький С. В.* Коментар до Регламенту Верховної Ради України / С. В. Лінецький, В. П. Крижанівський. – Київ: Програма РАДА, 2016. – 730 с.
10. *Татаров О. Ю.* Проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно окремої категорії осіб / О. Ю. Татаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Вип. № 3–2. – Том 1. – С. 205–208.
11. Висновок щодо проекту закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів, Прийнятий Венеціанською комісією на її 103-му пленарному засіданні (м. Венеція, 19–20 червня 2015 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewid2ranxMLWAhXObZoKHAr0DtkQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.scourt.gov.ua%2Fclients%2Fvsu%2Fvsu.nsf%2F7864c99c46598282c2257b4c0037c014%2F229b826c8ac787dec2257d87004987c3%2F%24FILE%2F%25D0%2592%25D0%25B8%25D1%2581%25D0%25BD%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BE%25D0%25BA%2520%25D0%2592%25D0%259A_CDL-AD\(2015\)013.doc&usq=AFQjCNGdezA9WKwpxbv1BQ3qrx5oa0G4A](https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewid2ranxMLWAhXObZoKHAr0DtkQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.scourt.gov.ua%2Fclients%2Fvsu%2Fvsu.nsf%2F7864c99c46598282c2257b4c0037c014%2F229b826c8ac787dec2257d87004987c3%2F%24FILE%2F%25D0%2592%25D0%25B8%25D1%2581%25D0%25BD%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BE%25D0%25BA%2520%25D0%2592%25D0%259A_CDL-AD(2015)013.doc&usq=AFQjCNGdezA9WKwpxbv1BQ3qrx5oa0G4A).
12. Україна піднялася на перше місце в рейтингу корупції Е&Y // Офіційний сайт «ZN.UA»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-pidnyalasya-na-pereshe-misce-v-reytingu-korupciyi-e-y-239238_.html.
13. Україна за рівнем корупції дорівнялася до Росії й Ірану // Офіційний сайт «Українська правда»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/01/25/7133397/>.
14. Конституція Бельгії: Закон Бельгії от 17 февраля 1997 года // Официальный сайт urzona.com: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.urzona.com/index.php?catid=65:2010-07-22-19-48-30&id=454:—17—>.

15. Конституция Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 15 марта 1994 г. № 2875-ХІ // Официальный сайт pravo.by: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>.
16. Конституция Болгарии: Закон Болгарии от 16 мая 1971 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=791>.
17. Конституция Греции: Закон Греции от 11 июня 1975 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=153>.
18. Конституция Ирландии: Закон Ирландии от 29 декабря 1937 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=975>.
19. Конституция Казахстана: Закон Казахстана от 30 августа 1995 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=129>.
20. Конституция ФРН: Закон ФРН от 23 мая 1949 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=155>.
21. Конституция Португалии: Закон Португалии от 19 марта 1933 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=1084>.
22. Конституция Сербии: Закон Сербии от 30 сентября 2006 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=369>.
23. Конституция Словении: Закон Словении от 23 декабря 1990 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=109>.
24. Конституция Франции: Закон Франции от 20 апреля 1870 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=7609>.
25. Конституция Хорватии: Закон Хорватии от 2 декабря 1990 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=107>.
26. Конституция Швеции: Закон Швеции от 27 февраля 1974 г. // Официальный сайт worldconstitutions.ru: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=161>.

Pogoretskyi M., Starenkiy O. Enforcement of criminal proceedings against people's deputies: separate issues

In the article, the author, based on the results of an analysis of the provisions of the current Criminal Procedural Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Status of People's Deputy of Ukraine» and the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine, investigates the procedure for obtaining the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine to bring the people's deputy to criminal responsibility and to conduct criminal proceedings against people's deputies.

It is noted that in the case of obtaining the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine to bring the people's deputy of Ukraine to criminal responsibility, the General Prosecutor of Ukraine (Acting General Prosecutor of Ukraine) should immediately, on the same day, not later than 24 hours, draw up and submit to the people's deputy of Ukraine a statement of suspicion, and in the case of impossibility of such a service – in the manner provided by the CPC of Ukraine for the delivery of communications (sending by mail, e-mail, fax, etc.).

Taking into account the recommendations of the Venice Commission and critically assessing the current level of corruption in Ukraine, as well as taking into account the best practices of developed democratic countries, the author justifies the need to lay down Part 3 of Art. 482 CPC of Ukraine and Part 2 of Art. 27 of the Law of Ukraine «On the Status of People's Deputy of Ukraine» in the following wording: «Search, detention of a people's deputy of Ukraine or inspection of his personal belongings and luggage, transport, residential or office premises, as well as violations of the secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence and the use of other measures, including secret investigative (search) which according to the law restrict the rights and freedoms of the people's deputy of Ukraine, is allowed only if the Verkhovna Rada of Ukraine has been given the consent to bring him to criminal liability, except for cases of detention of a people's deputy of Ukraine during the commission of a grave or especially grave crime or immediately after its commission, if it is impossible to obtain actual data in other ways».

Key words: *people's deputy, evidence, criminal proceedings, prosecution, parliamentary immunity.*

Стаття надійшла до редакції журналу 16.03.2017 р.